

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2022/ 1. szám

TÖZSÉR ANETT

A sajátos nevelési igényű gyermekek fejlesztése Magyarországon

GÁBRITY MOLNÁR IRÉN

A vajdasági magyarok anyanyelvi oktatásának esélyei az utóbbi évtized tapasztalatai alapján

KEMECSI LAJOS

A budapesti Néprajzi Múzeum új épületei

BORBÁNDI ERIK

Hargitaváralja, egy jelképes székely község valóságos története

LAKATOS ARTUR – TOLNAI TIMEA KATALIN

Szállodaipari mutatók alakulása Románia nyugati határon fekvő megyéiben a rendszerváltást követően

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2022/1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2022/1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2022/ 1. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Benedek József, Csata Zsombor, Hajdú Zoltán, Kiss Tamás,
Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy Benedek, Nagy Imre, Péntek János,
Péti Márton, Pozsony Ferenc, Schwarcz Gyöngyi, Szász Jenő, Szilágyi Ferenc,
Szoták Szilvia, Tóth Géza, Tózsér Anett

Felelős szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2022, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK	7
Tózsér Anett A sajátos nevelési igényű gyermekek fejlesztése Magyarországon	7
Gábrity Molnár Irén A vajdasági magyarok anyanyelvi oktatásának esélyei az utóbbi évtized tapasztalatai alapján	22
Kemecsi Lajos A budapesti Néprajzi Múzeum új épületei	37
Borbándi Erik Hargitaváralja, egy jelképes székely község valóságos története	46
Lakatos Artur – Tolnai Timea Katalin Szállodaipari mutatók alakulása Románia nyugati határon fekvő megyéiben a rendszerváltást követően	73
RECENZIO	83
Kürti Tünde – Csata Zsombor Recenzió Veres Valér (szerk.) <i>Erdélyi magyar ifjúság – Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között</i> című művéhez	83
ABSZTRAKTOK	89

Kemecsi Lajos

Budapesti Néprajzi Múzeum

A budapesti Néprajzi Múzeum új épületei

Kárpát-haza Szemle, 2022 (1), pp. 37–45., 90–91.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2022.1.03

A budapesti Néprajzi Múzeum új épületei

A tanulmány a budapesti Néprajzi Múzeum új épületekbe költözése kapcsán tárgyalja a korszerű múzeum-építészet jellemzőit, az intézmény 150 éves története során a különböző elhelyezési megoldásokat. Ezt követően a Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központban (NMGYK) kialakított, világ színvonalú gyűjteményi raktárak jellemzőit és az állományvédelmi tevékenységnek teret biztosító megoldásokat foglalja össze. A 2022 májusában megnyílt új múzeumi főépületben megvalósuló funkcionális tereket és az elkészült tartalmi elemeket, kiállításokat is tömören ismerteti írásában az intézmény főigazgatójaként dolgozó szerző.

New Buildings of the Museum of Ethnography in Budapest

The article addresses features of contemporary museum architecture and the various locations of the Museum of Ethnography in Budapest over its 150 year history, in reference to the moving of the institution into new museum buildings. The article then continues by summarising the characteristics of the world class storage rooms built in the Collection Center and it describes the facilities for conservation work at the Museum of Ethnography. The author, who is also the Director of the museum, gives a concise description of the functional spaces, the content elements and exhibitions to be realised in the brand new main building of the museum that was opened in the spring of 2022.

KEMECSI LAJOS

A budapesti Néprajzi Múzeum új épületei

Korszerű múzeumépítészet

A görög-latin eredetű múzeum szó eredetileg az antik tárgyakat, régiségeket, régi korok emlékeit, műtárgyait őrző, gyűjtő, kutató és feldolgozó, illetve kiállító intézmény, valamint annak helyet adó épület megnevezése. Az új múzeumépületek megépülése és az intézményi paradigmaváltás és stratégia összefüggései általános tanulságokat is hordoznak, és messze túlmutatnak az egyes érintett múzeumok működési feltételeinek keretein. A múzeumi épületek bárhol a világban a közvetlen emblematikus építészeti, várostervezési jelleg, illetve az intézményi átalakulások és útkeresések révén egyre bővülő funkciókeresésen túl az érintett múzeum mint intézmény konstrukcióját is leképezik.

A múzeumok működtetése muzeológiai és gazdasági értelemben egyaránt prosperáló, ezért tudatosan rendelnek urbanisztikai funkciót és szerepet az épülő-átalakuló múzeumépületeknek. A múzeumok épületeinek elhelyezése minden időben üzenetet hordozott: így pl. a bécsi Kunsthistorisches és a Naturhistorisches Museum épületeinek kettőse is. A két neobarokk palota a 19. század végi természet és ember kulturális kettősét jelképezi elhelyezésével

és gyűjteményeivel egyaránt.¹ A bécsi példánál maradván a Museumsquartier kiváló példa a 19. század és a kortárs globális gazdaság nyilvános térről alkotott elképzeléseinek összevetésére.²

Az építészeti összefoglalások a második világháborútól máig tartó időszakot egyértelműen a múzeumok korának nevezik.³ A múzeum a 20. századra nyilvánvalóan indoktrinációs eszközzé vált. Alapprobléma viszont, hogy nehéz megteremteni a gondolati terek hagyományának és a modern kommunikációs áramlatban való helykeresésnek az egyensúlyát. A múzeumok gyűjteményei és épületei rendszeresen átértelmezik egymást. A múzeumi világnak egyértelműen szerencsés a versenyhelyzet, az, hogy nincs egyeduralkodó építészeti irányzat a szférában. Az viszont egyértelmű, hogy a korábbi „szekularizált templomok” mára a kulturális turizmus célpontjaivá alakultak – nem kis részben éppen az építészeti megújulás eredményeként. A kortárs kulturális kontextus és a találkozási hely jelleg az egyik legfőbb üzenete a jelenlegi múzeumépítészetnek – múzeumi üzenetnek.⁴ A múzeumnak a közvetlen környezetével való

¹ Vö. Ébli, 2005, 30–31. o.

² György, 2003, 125. o.

³ Cságoly, 2004, 269. o.

⁴ György 2003. 20.

találkozása elkerülhetetlenné teszi a fogyasztói társadalom szemantikájával való találkozást.⁵ A múzeumépületek helyét a városi térrendszerekben a politikai rend reprezentációjának szándéka is formálta, illetve formálja. A globális, transznacionális nagyvárosok, megapoliszok arculatának kiemelt jelképeivé válhatnak az épülő múzeumok, s egyben a kulturális párbeszéd fórumaivá. A mai társadalom és kultúra heteronómiájának egyértelmű megfogalmazása egy-egy sikeres múzeumi épület. A többértelműség, a nyitottság és a kölcsönhatás, illetve párbeszéd helyszíneinek megfogalmazása az egyik alapvető üzenete az építészeti alkotásoknak és terveknek. A szoros összefüggésben működő belsőépítészeti megoldások elemzése kiváló kapcsolódási pont lehet a korszerű kiállítástervezés és építés komplex területeihez. A kiállítási útvonalvezetés (direkt vagy szabad) megoldásai közül a labirintus és a csarnoktérben szervezett áramló tér az utóbbi években épült nagy múzeumok rendező elvei. A Néprajzi Múzeum korábbi főigazgatója, Fejős Zoltán is idézi Carol Duncan megállapítását a látogatók rituális mozgásáról a múzeumi épület által megszabott útvonalon.⁶ Fontos annak a trendnek az értékelése is, amely szerint a múzeumi látogató az élményeinek többségét az építészetből és kísérő eseményekből szerzi. A kortárs sikeres múzeum olyan helyként funkcionál, amelynek használói és formálói (!) egyaránt tisztában vannak folyamatos átalakulásával, az újrendezések logikájával, s ezt már épületével is sugallja.⁷

Általában nem hangsúlyozott a múzeumi épületek működtetésének, fenntartásának problematikája. Pedig a működés költségeit minden esetben nehezebb fedezni, mint a megépítési nagy projekteket. Hiszen az intenzív múzeumi terjeszkedés, a boom eredményeként építészeti csodák születnek állami vagy magán források felhasználásával, de a mindennapi működés költségeinek fedezete már jóval kevésbé vonzó a forrásgazdák számára. Nem azonos a presztízse a megépítés és a működtetés aktusának sem. S ez az egyik eredője a látogatószám-növelés céljával létrehozott giga tárlatoknak, vagy a különböző múzeumi bevételtermelő szolgáltatások

(boltok, kávézók, üzletek) terjedésének. A megépült múzeumi épületek számláit egyértelműen hatékonyabban segíti fedezni a kiskereskedelmi bevétel, mint a megnövelt kiállítási terület.⁸ A kiállítás/attrakció lehet az a hívó jel, ami a fogyasztásra ítélt/készített látogatót az intézménybe csalogatja.

Szintén háttérbe szorul a múzeumi épületek eseteinek elemzésében a múzeumok funkcionális rendjének értékelése. Pedig az építészeti szakirodalomban közönségszolgálatnak és intézményi oldalnak nevezett működési oldalak egészséges viszonya az egyik titka a hosszútávon is sikeres múzeumépületnek. Az előcsarnoki, közönségszolgálati és kiállítási zónák mellett az intézményi oldalon találhatóak az igazgatási, a kutatási, a restaurálási, raktár- és épületfenntartási zónák. A jelenleg sikeres múzeumműködtetési irányokban a múzeumi boltok, a vendéglátás funkcionális terei alapvető jelentőségűekké váltak. A múzeumi funkciók alapfeladatainak ellátását tesszik lehetővé a különböző méretű előadótermek, szakköri vagy klubhelyiségek.⁹

Nemzetközi tapasztalatok a Néprajzi Múzeum új épületeinek megvalósításában

A fenti funkcionális rendszer tervezését és a megfelelő megoldásokat, illetve alapterületi igényeket a saját tevékenység alapos kiértékelésén túl, széles körű hazai és nemzetközi tájékozódás is segítette. Célzott szakmai tanulmányutakon vettek részt a Néprajzi Múzeum szakemberei olyan külföldi intézményeket fölkeresve, ahol színvonalas és sikeres raktár- és épületfejlesztések valósultak meg. Ezeket az utakat az érintett intézmények szakembereivel egyeztetve készítettük elő a tervezési szempontokat messzemenően szem előtt tartva. Így a *British Museum* új raktárbázisát még az épülés fázisában több alkalommal tudták meglátogatni a kollégák. Szintén brit projektként tanulságos az a hatalmas vállalkozás, melynek során a *Victoria & Albert Museum East Collection and Research Centre* projektje keretében mintegy 250.000 tárgyat, óriási archívumot és 350.000 könyvet – azaz a Néprajzi Múzeum vonatkozó kollekcióihoz méretükben hasonlókat költöztetnek a brit

⁵ György, 2003, 124. o.

⁶ Fejős, 2003, 165–166. o.

⁷ Macdonald, 2011, 219–318. o.

⁸ Vö. Ébli, 2005, 124. o.

⁹ Vö. Cságoty, 2004, 287–290.

kollégák. Az építészeti megoldásokon túl a legrészletesebb állományvédelmi eljárások és módszerek, a tárgytároló rendszerek, és a nyilvántartási eszközrendszer szempontjából különösen a franciaországi (*Musée des Civilisations de l'Europe et de la Méditerranée (Mucem)*, Marseille, illetve *Musée des Confluences*, Lyon) és a svájci intézmények megismerése volt hasznos. A meglátogatott genfi (*MEG: Musée d'ethnographie de Genève*), a baseli (*Museum der Kulturen*) és zürichi (*Swiss National Museum*) múzeumi raktárbázisok igazolták a múzeumi szakemberek által megfogalmazott szakmai szempontok jó irányát és további támogatást adtak a legmodernebb körülmények kialakításához. A nagy külföldi múzeumi gyűjtemények elhelyezésére a Városligetben kialakított megoldás számos esetben hasonlít. Miként a városligeti főépülettől függetlenül más helyszínen működik a Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központ, hasonló a példaként is értékelhető marseille-i és a zürichi óriási és új bázisok megvalósult komplexuma is.

Méretében az új Néprajzi Múzeumhoz hasonló az antwerpeni *Museum aan de Stroom (MAS)*. Ez az egyik modern nemzetközi trendeket képviselő múzeum, melynek jellemzői a követendő működés szempontjából is tanulságosak. A múzeum 470.000 műtárgya közül a központi épületben őriznek 180.000 darabot, míg a többit a város két különböző pontján tárolják vadonatúj raktárakban. Szintén francia példa a *Musée des Civilisations de l'Europe et de la Méditerranée (Mucem)* Marseille-be költöztetése, épületének megépítése. A múzeumi üzenet és küldetés újradefiniálása, a korábbi válságba került múzeumok a *Musée de L'Homme* és a *Musée National des Arts et Traditions Populaires (MNATP)* gyűjteményeinek részleges összevonása adta a kiindulást a rendkívül látogatott épületű etnográfiai múzeum létrehozásához.

A képzőművészet és az etnográfia közös múzeumi térbe illesztése, új városi térben való elhelyezése szempontjából inspiráló példát jelentenek a 2022 szeptemberében megnyílt berlini *Humboldt Forum* hatalmas épülete és az ott megnyílt közel 17.000 négyzetméteres etnológiai – antropológiai kiállítások. A Néprajzi Múzeum rendkívül gazdag textilgyűjteményének raktározási és korszerű kiállítási megoldásai miatt különösen fontos volt az

augsburgi *Staatliches Textil- und Industriemuseum* megismerése. A *Rijksmuseum Depot* 250.000 műtárgyat és a *Collectiecentrum Amsterdam Museum* 80.000 műtárgyat őrző korszerű raktárai szintén kiváló műszaki megoldásokat tettek megismerhetővé az odalátogató restaurátor kollégák számára.

A Néprajzi Múzeum elhelyezésének előtörténete

A fentiekben tömören összefoglalt általános szempontokat és nemzetközi tapasztalatokat követően a Néprajzi Múzeum új épületeinek részletes bemutatása előtt, célszerű röviden összefoglalni, hogy miért költözött el korábbi helyéről a Kossuth téren álló Igazságügyi Palotából az intézmény. A Néprajzi Múzeum elhelyezésének zaklatott története során alapításától, 1872-től 1892-ig a Magyar Nemzeti Múzeum épületében működött. 1892-ben a Várkert Bazárba költöztették, de a nem megfelelő körülmények miatt már 1893-ban egy Csillag utcai bérház lakásaiban – egyre növekvő alapterületen – helyezték el. Itt készült első állandó kiállítása is. 1906-ban az Országos Ezredéves Kiállításból megmaradt városligeti Iparcsarnok üresen álló épületébe költöztették a korábbi egyre szűkösebb helyről. Innen az épületet és a gyűjteményt ért viharok miatt 1924-ben került a múzeum a tisztviselőtelepi gimnázium üres épületébe. A népligeti iskolaépületben (Könyves Kálmán körút 40.) 1929-től harminc teremben tárta a múzeum a látogatók elé rendkívül gazdag anyagát a magyar népi kultúráról és a világ népeiről. A Néprajzi Múzeum 1975-ben költözött a Kúria Parlamenttel szemben lévő épületébe. A fentiekben röviden összefoglalt történet is jelzi, hogy a Néprajzi Múzeum, amely a magyar népi kultúra legnagyobb és legkomplexebb gyűjteményét őrzi, fennállása óta még *soha nem működött* múzeum számára tervezett épületben.

Ezen a helyzeten kívánt változtatni a kormány, amikor a Liget Budapest Projekt egyik elemeként döntött a Néprajzi Múzeum számára tervezett és épített új objektumokba költöztetéséről. A gyűjtemények költöztetésének célpontja az egykori Szabolcs utcai kórház területén felépített Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központja (NMGYK) lett.

A Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központja

Az NMGYK épületkomplexumának terveit a magyar NARMER Stúdió készítette Vasáros Zsolt DLA vezetésével. Rendkívül intenzív és esetenként különösen feszítő határidők mentén a Néprajzi Múzeum munkacsoportjának tagjaival szoros együttműködésben készültek a tervek.¹⁰ Az alapkövetétel ünnepélyes aktusára 2016. október 24-én került sor, mikor befejeződött a mélyépítési szaktevékenység. 2018. február 23-án az ún. „bokréta ünnep” jelezte az épület legmagasabb pontjának elérését. 2019 májusában adták át az elkészült épületet Orbán Viktor miniszterelnök részvételével, és ez után kezdődhetett meg a bonyolult raktártechnológia kialakítása, illetve a műhelyek berendezése. A Néprajzi Múzeum műtárgyai 2020 novemberétől 2021. augusztus végéig költöztek a véglegesnek szánt új raktárakba.

A létrejött korszerű, 21. századi igényekhez igazodó

intézmény célszerűen a különböző anyagok szerinti raktári rendszerrel működik. A számítógépes nyilván tartás lehetőségei nem teszik elengedhetlenné a különböző anyagú, de muzeológiai/lokális/tematikai összefüggés miatti közvetlen fizikai összetartozást, raktározást. Így tehát az állagvédelmi szempontból ideális körülmények között raktározott digitalizált műtárgyak muzeológiai feltárása biztonságosan kivitelezhető. A raktárak átcsoportosítása a költözéssel párhuzamosan zajlott: a korábbi, a tárgyak gyűjtési helyét, földrajzi vonatkozását kizárólagosan alapul vevő raktárfelosztás helyett indokolt volt a méret és anyag szerinti részleges átrendezés. A világszínvonalú új tárolási rendszerek kialakítása az ideális helykihasználást, a biztonsági előírásokat és a tárgyak állagvédelmi szempontjait maximálisan szem előtt tartva történt. Meghatározó az intézmény jövőképe szempontjából a prognosztizált folyamatos gyűjteménygyarapodás figyelembevétele az új raktár tervezésénél. Ismereteink alapján további közel két évtizedre megoldódnak a gyűjtemény elhelyezésének kérdései.

¹⁰ Sasvári-Vasáros, 2014, 12–13. o.

1. kép: A Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központjának épülete

Forrás: Néprajzi Múzeum, Budapest

A Néprajzi Múzeum raktárai egy teljesen új építésű épületbe kerültek. A térszint alatti négyszintes beépítés *műtárgyraktárként* funkcionál, a térszint fölötti földszint és emelet a restaurálási funkciót és a létesítmény kiszolgáló tereit foglalja magában. Az egyes raktári egységek zsiliprendszerrel, manipulációs terekkel egészülnek ki. A tisztán raktári funkciót – túlnyomó többségében hatékony – helykihasználást biztosító korszerű elektromos motorral működtetett, tömör tárolási rendszerekkel felszerelve 10.088 négyzetméteren alakítottuk ki. A fenti funkcionális rendszer tervezését és a megfelelő megoldásokat, illetve alapterületi igényeket a saját tevékenység alapos kiértékelésén túl széles körű hazai és nemzetközi tájékozódás is segítette.

Az új helyszínen, az NMGYK-ban a különböző anyagok eltérő tulajdonságai indokolták a különálló, specializált *restaurátorműhelyek* kialakítását: fémrestaurátor-műhelyt, farestaurátor-műhelyt (255 nm) külön a poros munkák végzéséhez alkalmas térrel, illetve pormentes munkákhoz kialakított munkaszobával hoztunk létre. A rendkívül gazdag gyűjteménnyel kapcsolatban működő, külön kerámiarestaurátor-műhelyt (135 nm) alakítottunk ki. A bázison működik a speciális felszereltségű bőrrestaurátor-műhely, melyben biztosított a bőrfestés helye is. Az archívum hatalmas anyagát is kezelő papírrestaurátor-műhelyt (373 nm) több munkaállomással alakítottuk ki, ahol nagy méretű ipari mosogató, ioncserélő-berendezés, elszívó-berendezés, vágóasztal, illetve prések, vágógép, szárítóállványok, segédanyag-tároló-polc egyaránt működnek. Az európai összehasonlításban is kimagasló értékű és méretű textilgyűjteménnyel kapcsolatban a komplex feladatrendhez igazodva munkaszobák és festőhelyiség, mosóhelyiség kialakítása egyaránt szükségessé vált. A modern gyűjteményi tevékenység eredményeként a múzeumba kerülő kortárs tárgyak (pl. műanyag) kezelésére alkalmas műhelyt is létre hoztunk.¹¹

A Szabolcs utcai raktár és restaurátorkomplexumban elengedhetetlen a korszerű múzeumi működés háttéréként *átmeneti raktárak* működtetése a restaurátorműhelyekhez és a raktárakhoz kapcsolódóan. Működik a *fertőtlenítő helyiség*, a preventív beavatkozásokat biztosító korszerű berendezés,

vegyszerszekrény, tároló polcok, gázosítósátor felállításához kialakított tér is. A néprajzi gyűjtemények szerzeményezési körülményei miatt különösen indokolt volt a telítő kád kialakítása a nagy méretű fatárgyak konzerválásához. Elengedhetetlenül szükséges az időszaki tárlatok, a vándorkiállítások, a kölcsönzések színvonalas kiszolgálása miatt külön *csomagolóanyag-raktár*, valamint csomagoló tér (372 nm) biztosítása is, valamint szükség van a világszínvonalú eszközparkkal felszerelt *fotóműteremre* (144 nm).¹²

A Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központjában a funkciók elkülönítése miatt a korábbi kiszolgáló terek érdemi növelésére nyílt lehetőség. Így alakítottuk ki a restaurálásra váró tárgyak tárolására alkalmas helyet, az anyagvizsgálat végzésére, dokumentálásra alkalmas helyszíneket, a segédanyagok tárolására alkalmas teret és a *vegyszerraktárat*, illetve a mosóhelyiségeket. Szükséges volt az ún. *manipulációs terek* (215 nm) biztosítása a tárgyválogatás (pl. kiállításához, kölcsönzéshez) során előkészített tárgyak összegyűjtésére, elhelyezésére és egyéb gyűjteményezési feladatok biztosítására. A néprajzi gyűjtemények speciális raktározási és restaurálási jellemzőkkel bírnak. Az új komplexum üzemeltetése, fenntarthatósága az ökológiai, energetikai szempontok és az őrzésszükséglet maximális biztosítása egy 21. századi beruházás esetében alapvető jelentőségűek voltak.¹³ A műtárgykörnyezeti feltételek is összhangba hozhatók lettek a szükséges pára és hőmérsékleti szinteket biztosító építészeti megoldásokkal.

A Néprajzi Múzeum új főépülete

A műtárgygyűjteményeknek és állományvédelmi műhelyeknek helyet adó Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központ mellett az intézmény új főépülete is a Liget Budapest Projekt részeként valósult meg. Az épület elhelyezése a Dózsa György úton, az 56-os emlékmű környezetébe, a korábban felszíni parkolóként hasznosított, lebetonozott területre került. A városligeti helyszínre vonatkozóan 2015. decemberben került kiírásra a tervpályázat. A múzeum munkatársai által kidolgozott rendkívül alapos és részletes tervezési programkonceptió alkotta az alapját a pályázatnak. A meghívásos pályázaton

¹¹ Bajzik–Hönlisch–Süveges–Vasáros, 2016.

¹² Kemecsi, 2020, 65–66. o.

¹³ Az energiaellátást az épület alatt kialakított hőszivattyúk biztosítják.

2. kép: A budapesti Néprajzi Múzeum főépülete

Forrás: Néprajzi Múzeum, Budapest

kiváló nemzetközi sztárépítésszek és eredményes magyar tervezőirodák szerepeltek.¹⁴ A szakértők bevonásával zajlott zsűrizés eredményét 2016. május 17-én hozta nyilvánosságra a Városliget Zrt. A kivitelezés 2017. decemberében indult meg és az épületet Orbán Viktor miniszterelnök 2022. május 22-én nyitotta meg.

A bírálóbizottság által nyertesnek választott pályaművet magyar tervezőiroda készítette. A döntés alapján a Napur Architect Kft. építésziroda által vezetett konzorcium tervezte az új Néprajzi Múzeum épületét. Az épület tökéletesen illeszkedik a Városliget és a Dózsa György út közötti helyszínbe. Rendkívül egyszerű, emblematikus építmény, amely nemzetközi szinten is jelképpé válhat. Íves fordítottkapu-motívumával összeköti a városi szövetet a Liget zöld területeivel és az 1956-os emlékművel. Az épület tetőfelületén jól használható és népszerű

közösségi tér alakult ki, mely mind az intézmény, mind a liget látogatói számára izgalmas lehetőségeket rejt. Az épület a megfogalmazott igényeknél némileg nagyobb alapterületen, több mint 31.000 négyzetméteren oldotta meg a Néprajzi Múzeum ebben az objektumban tervezett funkcióinak elhelyezését.

A múzeumi főépületben a közönségforgalmi és műtárgyforgalmi útvonalak és helyiségkapcsolatok ideálisak, a látogatói élmény méltó a funkcióhoz és a helyszínhez. Hangsúlyos, hogy fenntarthatósági szempontból ez volt az egyik legmagasabbra értékelt épület, köszönhetően a jórészt térszín alatti elhelyezésből fakadó energiahatékonyságnak és a többhéjú homlokzat által nyújtott árnyékolási lehetőségeknek. Számos olyan eszköz van, amely egy néprajzi múzeumot keretbe foglal, illetve jelzi jelenlétét a közönsége számára a bejárat fölött föl-tüntetett névtől a gyűjtemény és a kiállítások otthonául szolgáló épület építészeti stílusáig. Az új városligeti főépületnek a külső homlokzati megoldása egyértelművé teszi – a név szerepeltetésén túl természetesen – a belül működő intézmény jellegét. Az épület föld feletti részein körbefutó fémsávokon nyílik lehetőség a múzeum magyar és nemzetközi

¹⁴ A pályázaton részt vett irodák: Bánáti + Hartvig Építész Iroda Kft, Bernard Tschumi Architects, BIG – Bjarke Ingels Group, Budapest University of Technology and Economics + Balázs Mihály, COOP HIM-MELB(L)AU Wolf D. Prix & Partner ZT GmbH, Dominique Perrault Architecte, EAA Emre Arolat Architecture, Középülettervező Zrt., MVRDV, Napur Architect Kft, Office for Metropolitan Architecture (O.M.A.), Sauerbruch Hutton, Architecture-Studio, gmp International GmbH, Zaha Hadid Limited.

gyűjteményéből származó motívumok finoman megkomponált bemutatására.

A múzeumi funkciók kettéválasztásával a főépület koncepcionális elvárásai részben egyszerűsödtek. A könyvtár és az archívum igényei miatt viszont továbbra is jelentős speciális igényű *raktári terek* (1.800 négyzetméteren) maradtak a főépületben is. Ezek a raktárak nyilvánvaló módon az épület alapterületének kétharmadát a földszint alatt megoldó terekbe kerültek. Az épületben működik a magyar néprajztudomány központi archívuma, amely gyűjti a magyar és nemzetközi vonatkozású kéziratokat, rajzokat, archív és kortárs fotókat, diapoziatívokat, hangzóanyagokat és filmeket. A kéziratok ezer iratfolyóméternyi gyűjteménye és a gazdag múzeumi szakkönyvtár raktárai korszerű tárolási módszerek mellett is komoly alapterületet foglalnak el az új épületben. A Néprajzi Múzeum könyvtára a néprajztudomány és kulturális antropológia legnagyobb nyilvános gyűjteménye¹⁵ Magyarországon, amely muzeális könyveket és kutatói könyvhagyatékot is tartalmaz. Az épület második emeletén elhelyezett *kutató- és olvasótermek* megragadó panorámát kínálnak a Városliget irányába. A film- és videógyűjtemény a 21. századi muzeológiai és antropológiai/néprajzi jellemzők miatt különös figyelmet vonz a Néprajzi Múzeumra, erre reflektálva épült meg a *múzeumpedagógiai terek* közelében a speciális *moziterem*.

A raktári funkció is megjelenik a Néprajzi Múzeum egy kiemelkedő gyűjteményi anyagának, a kerámiának látványos, az épület egésze számára meghatározó raktározási és bemutatási formájaként. A főlépcső két oldalán kétszer 40 méter hosszan megépült állandó kiállítás a *Kerámia-tér*, amely azt érzékelteti, hogy akár a múzeum egyetlen anyagtípusa is milyen széles körű értelmezési keretekben interpretálható. A kiállításban 4.000 darab (!) válogatott, értelmező és egyben esztétikai üzenetet is képviselő kerámiáját mutatja be az intézmény. Az egyik oldalon az ún. *társadalmi kód*, míg a másik oldalon az ún. *múzeumi kód* egységei jelennek meg. A múzeumi kód részeként a látogatók látványos vizuális megoldás segítségével megismerhetik a kerámia-típológia 100 egységből álló rendszerét, amelyet Kresz Mária

dolgozott ki a múzeum kerámiagyűjteményére alapozva. Szintén megismerhetőek a Kerámia-tér lenyűgözően gazdag válogatást kínáló műtárgyai mellett a magyar fazekasközpontok éppúgy, mint az edénykészítés technológiája, vagy a kerámiák használatának komplex jellemzői. Az egyedülállóan gazdag magyar és Kárpát-medencei kerámiatárgyak mellett szerepelnek a nemzetközi gyűjtemény ritkán látható műtárgyai is a látványos válogatásban, jelezve, hogy a távoli kontinensekről is milyen gazdag gyűjteménnyel rendelkezik a budapesti múzeum.

A Kerámia-tér a hagyományos látványraktárakkal ellentétben nem a raktár fizikai terébe engedi be a látogatókat, hanem a műtárgyak és műhelytitkok szellemi erőterébe. Napjaink nemzetközi múzeumi trendjéhez illeszkedően a látványraktár felől a látványinstalláció irányába mozdult el a Kerámia-tér programja. Erős vizuális hatás révén a tér azok számára is közvetít egyfajta múzeumképet, aki sem a tárlatvezetés, sem az egyéni felfedezés lehetőségével nem él, csak átsétál a folyosókon a konferenciaterem vagy a kiállítások felé. A Kerámia-tér megvalósításával elérendő célok: a múzeumi gyűjtemények mennyiségi és minőségi dimenzióinak térbeli megfogalmazása és közvetítése. Ezt az állandó kiállítási részt – átsétálva az épületen – mindenki jegyvásárlás nélkül megismerheti. Az intézményben zajló *múzeumpedagógiai és ismeretátadási tevékenységhez különböző műhelyek, foglalkoztatók, irodák és raktárak* további több mint 600 négyzetméteren kerültek elhelyezésre összeköttetésben az állandó és időszakos tárlatok tereivel.

A főépületben kialakított összesen 3.500 négyzetméteres *állandó kiállítási tér* lehetőséget kínál egy korszerű szemléletű, nagyszabású, látogatóbarát tárlat létrehozására. Ez az alapterület a korábbi állandó tárlatnak a háromszorosa lesz! Az állandó tárlat két ütemben nyílik meg. A 2022-ben az épülettel egyszerre nyíló 500 négyzetméteres *Object Zoom* című kiállítási egység egyértelműen fellevezető, hangoló témakörként készült. Az állandó kiállítás különálló egységében kialakított látvány- és élménytér művészi eszközökkel, erős vizuális hatásokkal hangol rá az állandó kiállításra. A cím arra utal, hogy a megszokottól eltérő, más nézőpontból

¹⁵ Kb. 90 000 kötet, 250 cím kurrens folyóirat, 1300 mikrofilm.

közelít a kiállítás a gyűjtemény tárgyra¹⁶. Így például a múzeum legnagyobb műtárgya, az egyetlen hatalmas fából faragott bödönhajó szokatlan helyzetben, alulról, a térben lebegve látható a térben. Ebben a kiállításban szerepel a legrégebbi megmaradt széeklykapu is, a mikházi ferences kolostor egykori kapuja.

A megnyitás óta a gyűjteményi állandó kiállítás két fontos egysége, a *Kerámia-tér* és a *Zoom* mellett a múzeum első, *Megérkeztünk* című időszaki kiállítása is látogatható. A múzeum költözését a tárgy- és archívumi gyűjtemények rendkívül részletes felülvizsgálata előzte meg. A szakmai tevékenység tette lehetővé, hogy a Néprajzi Múzeum hatalmas gyűjteményeinek gazdagságát érzékeltetni képes keresztmetszetet mutató válogatás eredményeként a nyitó időszaki tárlat koncepciója kialakuljon. A kiállított kollekció 160 műtárgyból áll, melynek nagy többsége még soha nem szerepelt kiállításon, nem láthatta a közönség. Európából és a többi földrésről származó műtárgyak a Kárpát-medence tárgyai mellett szerepelnek a tárlaton. A kiállítás legrégebbi műtárgya egy maja régészeti kerámia, amely az i. sz. 600–900 között készült, míg a legfiatalabb, a bajai halászkok segítségével 2021-ben rekonstruált dobóháló. A kiállítás anyaga 20 tematikus egységre oszlik. A tárgyakat kísérő szövegek a készítés és a használat különféle szempontjait éppúgy bemutatják, mint a tárgyakon megjelenő díszítőmotívumok jellemzőit. A kiválasztott műtárgyak tükrözik a néprajzi múzeumi gyűjtések súlypontjainak változásait az intézmény 150 éves története során. A tárlat kísérlet arra is, hogyan lehet az épület földfelszín alatti összesen 2.500 négyzetméteres, hatalmas *időszaki kiállítótermeit* használni, berendezni úgy, hogy annak a Ferencz Marcell által tervezett egyedi építészeti kialakítása is látható maradjon.

A nyitó időszaki tárlathoz és a *Zoom* állandó kiállítási részhez szorosan kapcsolódik a *Méta* megnevezésű tudásátadási helyszíne a múzeumnak, ahol több mint 600 négyzetméteren interaktív eszközökkel és a legkorszerűbb multimédiás muzeológiai fejlesztésekkel működik majd az intézmény múzeumpedagógusainak felkészült csapata.

A kiállításokhoz, a múzeumpedagógiai programokhoz, illetve a múzeum gyűjteményeihez kapcsolódóan a Néprajzi Múzeum az új helyszínen is rendszeresen ad helyet szakmai és közönségprogramoknak, elsősorban előadásoknak és vetítéseknek. Fontos cél, hogy megfelelően inspiráló, kreatív környezetben lehessen információt átadni és párbeszédet kezdeményezni. A múzeum továbbá nagy létszámú szakmai konferenciákat, a kiállításokhoz kapcsolódó közönségvonzó programokat, koncerteket, színházi előadásokat is rendez, tehát az ezeket kiszolgáló terek kialakítása is elengedhetetlen volt. Az ilyen jellegű *előadó- és rendezvényterek* összesen 900 négyzetmétert biztosítanak ennek a funkciónak az ellátására. A 250 személyes legnagyobb rendezvényterem az épület Múcsarnok felőli oldalának második emeletén látványos panorámát is kínálva épült föl.

A Néprajzi Múzeum, amely a Kossuth téren egy teljesen más célra emelt, több mint százéves palotában működött, új helyszínén a lehető legjobb körülményeket szeretné biztosítani dolgozóinak. Ezért volt elvárás, hogy a munkatársak által mindennapi tartózkodásra igénybe vett terek mindegyike megfelelő természetes megvilágítással, szellőzéssel és temperálással bírjon. Ezen túl elvárás a belső terek inspiratív, barátságos és otthonos kialakítása a közvetlen munkaterületekhez kapcsolódó kiszolgáló- és pihenőhelyiségekkel. A muzeológus munkatársak kis terű irodákban *önálló, egy-két fő elhelyezésére alkalmas helyiségekben dolgoznak*. Az irodák teljes alapterülete az új épületben meghaladja az 1.300 négyzetmétert, kényelmes és korszerű tereket biztosítva a munkatársak számára. A projekt munkák érdekében a szükséges méretű *tárgyalók* kialakítása elsőrendűen fontos volt. Az épületben a Néprajzi Múzeum küldetését messzemenően támogató szervezetnek, a Magyar Néprajzi Társaságnak is működik irodája és raktára is. Szintén a főépületben a földszinten működnek a Magyar Antropológiai Társaságnak, a Magyar Fotótörténeti Társaságnak és a Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesületnek az irodái is, jelezve az intézmény küldetésének és tevékenységi hálójának komplexitását.

A korszerű múzeumépületek nemzetközi tapasztalataihoz igazodva a közönségforgalmi terek kialakítása

¹⁶ 750 műtárgy szerepel a kiállítási egységben.

messzemenően illeszkedik az épület adottságaihoz. Így a nagy forgalmú – s jegyvásárlás nélkül is megközelíthető – földszinti terekben működik a *múzeumi bolt*, egy *szakkönyvesbolt* és komplex kulturális tér éppúgy, mint a Múcsarnok felőli oldalon az *étterem* és a másik oldalon, az első emeleten egy terasszal kívülről is megközelíthető *kávézó*. Az étterem közelében valósult meg a Liget-projektet részleteiben bemutató *Látogatóközpont*. Itt rendkívül látványos maketteken, korszerű informatikai és grafikai megoldásokkal ismerhetik meg az érdeklődők Budapest aranykorát az első világháború előtti épületállományt bemutató hiteles pontosságú terepasztalon, illetve a Liget-projektet bemutató makettet a már megvalósult és még folyamatban lévő épületekkel. Az új főépület a nyitott, átlátható és demokratikus intézményi üzenetet képviselő megoldásokkal – reményeink szerint – betölti küldetését, és valódi találkozási helyé válik az új helyszínen a Néprajzi Múzeum.

Összefoglalás

Összegzőként megállapíthatjuk, hogy a Néprajzi Múzeum 19. századi princípiumok alapján létrehozott, hagyományaira büszkén tekintő, de a 21. század kihívásainak megfelelő, napjaink társadalmát tanulmányozó és megismertető intézmény. Megvalósult új épületei egyedülálló lehetőséget kínálnak, hogy az intézmény újrafogalmazza teljes tevékenységét, azaz gyűjtőköreit és vezérelveit, s hangsúlyos módon gyűjteményi stratégiáját. Az új térben megnyílt Néprajzi Múzeum számára a történeti örökség továbbvitele az egyik fontos szerep, ami szándékaink szerint kiegészül az új kutatási és kiállítási témák és nézőpontok megfogalmazásával. A történeti kontextusban való gondolkodás kiteljesedik napjaink globális folyamatainak meg-

értésével és bemutatásával is. Ezáltal az új Néprajzi Múzeum az eddigi eredményekre építve, azokat továbbgondolva új múzeumtípussal bővíti a magyar múzeumi intézményrendszert, amelyben a néprajzi muzeológia kezdeményező és érzékeny kontaktzónává és interkulturális központtá válik. Ez az a cél, melynek eléréséhez a korszerű és átgondolt gyűjteményezés – melynek kiváló háttere az új Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Központ – jelenti az intézmény számára a legbiztosabb alapot.

Az új múzeumépületek nemzetközi téren is kiemelkedő jellemzőire építve várható, hogy példaértékű működésük ösztönzően hat majd a magyarországi múzeumok raktározási és állományvédelmi, valamint ismeretátadási, kiállítási, kutatási tevékenységére is az elkövetkező időszakban.

Irodalom

- Bajzik Zsófia, Hőnich István, Süveges Gréta és Vasáros Zsolt (szerk.) (2016). *Liget Budapest. Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ – közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet*. Budapest
- Cságoty Ferenc (2004). Kulturális épületek 3. Múzeumok. In Cságoty Ferenc (szerk.), *Középületek*, 224–291. Budapest.
- Ébli Gábor (2005). *Az antropologizált múzeum*. Budapest
- Fejős Zoltán (2003). *Tárgyfordítások: néprajzi múzeumi tanulmányok*. Budapest
- György Péter (2003). *Az eltörölt hely – a Múzeum*. Budapest.
- Kemecsi Lajos (2020). *Megőrzött építészet. Szabadtéri néprajzi múzeumi tanulmányok*. Debrecen
- Macdonald, Sharon (szerk.) (2011). *A Companion to Museum Studies*. Wiley–Blackwell. <https://doi.org/10.1111/b.9781405108393.2006.00040.x>
- Sasvári Áron és Vasáros Zsolt (szerk.) (2014). *Liget Budapest. OMRRK Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ*. Budapest.